

Jubileusz profesora Stefana Krzysztofa Kuczyńskiego

Prawie dokładnie w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin profesora Stefana Krzysztofa Kuczyńskiego, 16 stycznia 2003 roku, w Instytucie Historii Polskiej Akademii Nauk odbyła się z tej okazji uroczystość połączona z wręczeniem Jubilatowi księgi pamiątkowej. Sala Lelewelska Instytutu z trudem pomieściła licznie przybyłych przedstawicieli trzech pokoleń historyków. Atmosfera tam panująca była wyjątkowa. Ogromną sympatię do Jubilata wyczuwało się zarówno wśród publiczności, jak i w każdym wystąpieniu. Zaskarbił ją sobie niewątpliwie swym stosunkiem do ludzi pełnym życzliwości, taktu i delikatności.

Sylwetkę naukową prof. Kuczyńskiego przedstawił prof. Ryszard Kiersnowski. Swą działalność młody historyk rozpoczął dziesięcioletnią pracą w Archiwum Głównym Akt Dawnych, gdzie zdobywał doświadczenie w bezpośrednim kontakcie ze źródłem. W roku 1968 rozpoczął jako asystent pracę w Instytucie Historii w Pracowni edytorstwa i nauk pomocniczych (kierowanej wówczas przez prof. Kiersnowskiego), by dziś samemu kierować jej pracami wspólnie z prof. Andrzejem Rachubą. Jak podkreślił prof. Stanisław Bylina, Dyrektor Instytutu Historii, Jubilat nigdy nie szczenił czasu na sprawy organizacyjne swego macierzystego Instytutu — jako zastępca Dyrektora w latach 1991–1994, a następnie przewodniczący Rady Naukowej, którą to funkcję powierzono mu ponownie w ostatnich wyborach. Wielu mówców zwracało uwagę na szeroki wachlarz zainteresowań badawczych prof. Kuczyńskiego podkreślając, że uprawiana przez

niego ze szczególnym zamiłowaniem i znanstwem sfragistyka i heraldyka stanowią ważną część mediewistyki polskiej. Troska o rozwój badań historycznych, a także wyjątkowa umiejętność współpracy z ludźmi powoduje, że nie szczeni on swego czasu na redagowanie prac innych. Przez wiele lat był redaktorem naczelnym „Archeionu”, a od 1993 r. — przywróconego dzięki swym staraniom „Rocznika Polskiego Towarzystwa Heraldycznego”, od 2001 r. — współredaktorem „Studiów Źródłoznawczych”. Był (i w wielu wypadkach nadal pozostaje) członkiem Komitetu Redakcyjnego wielu czasopism, jak np. od 1973 r. „Przeglądu Historycznego”. Pod jego redakcją ukazało się w ciągu dwudziestu lat dziewięć tomów „Społeczeństwa Polski średniowiecznej”, serii nie do pominięcia przez żadnego mediewistę.

Prof. Stefan Kuczyński godnie reprezentuje naukę polską za granicą. Jest profesorem w Polskim Uniwersytecie na Obczyźnie w Londynie, członkiem Biura Międzynarodowej Aka-

demii Heraldyki, a także aktywnym uczestnikiem wielu kongresów i konferencji poświęconych bliskim mu dziedzinom. Służy też swą wiedzą i talentami organizacyjnymi stowarzyszeniom skupiającym w Polsce miłośników historii, heraldyki i genealogii. Przez wiele lat był sekretarzem generalnym Polskiego Towarzystwa Historycznego. Jego też zasługą jest doprowadzenie do reaktywowania w 1988 r. Polskiego Towarzystwa Heraldycznego, którego pierwszym prezesem pozostaje do dziś.

Szczególnie trudna jest rola Przewodniczącego Komisji Heraldycznej przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji. Jednak niekwestionowany autorytet prof. Kuczyńskiego sprawia, że w oficjalnych wyobrażeniach zarówno Orła Białego, jak herbów najmłodszych miejscowości i jednostek administracyjnych, zachowana jest poprawność heraldyczna. Dzięki temu, że prof. Kuczyński prowadził i prowadzi zajęcia dydaktyczne na różnych uczelniach (na Uniwersytecie Warszawskim oraz w Wyższych Szkołach w Sandomierzu i w Łowiczu), nauki pomocnicze historii średniowiecznej stają się atrakcyjne dla młodych historyków.

Lista mówców odbijała te wszystkie tak liczne i różnorodne sfery działalności Stefana Kuczyńskiego, a wszyscy zgodnie podkreślali nie tylko wielką erudycję, ale i ogromne zaangażowanie Jubilata w każde przedsięwzięcie, niezależnie od tego czy przyszło mu działać w Instytucie, Archiwum, na Uczelni czy w towarzystwach naukowych. Podnoszono zarazem, że swą erudycją zawsze chętnie dzieli się z innymi, a przy jej bogactwie nie tylko uczniowie i koledzy korzystają z jego informacji merytorycznej, bibliograficznej i metodycznej, której kompetentnie i życzliwie udziela. Oprócz profesorów Kiersnowskiego i Byliny głos zabrał prof. Henryk Samsonowicz w imieniu całego środowiska historycznego. Polskie Towarzystwo Heraldyczne było reprezentowane przez Przemysława Mrozowskiego — wiceprezesa i Sławomira Górzyńskiego — sekretarza generalnego. Więzy Stefana Kuczyńskiego z Archiwum Głównym Akt Dawnych, które bynajmniej nie ustały wraz z jego odejściem do Instytutu Historii, zostały podniesione przez Andrzeja Biernata, Dyrektora generalnego Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych. Echa pozawarszawskiej działalności dydaktycznej (i nie tylko) Stefana Kuczyńskiego znalazły się w wy-

powiedzi prof. Jana Szymczaka z Łodzi, a zarazem przedstawiciela Wydziału Humanistycznego w Wyższej Szkole Humanistyczno-Pedagogicznej w Łowiczu, w której prof. Kuczyński jest aktualnie wykładowcą. Jego szerokie kontakty zagraniczne niejako symbolicznie uosabiał Edmundas Rimša z Wilna.

Jubilat, dziękując zebranym, podzielił się z nimi refleksją o przebiegu swej kariery naukowej i zawodowej. Wspominał, iż wiele zawdzięcza profesorowi Aleksandrowi Gieysztorowi i jego seminarium. Stwierdził, że dziesięcioletni okres pracy w Archiwum nie był dla niego czasem straconym; wręcz przeciwnie, stanowił dla niego szczególnie cenne doświadczenie naukowe. Mówił też o tym, jak ważny jest dla niego jego macierzysty Instytut.

Na uroczystości prof. Kuczyński został godnie obdarowany księgą pamiątkową *Heraldyka i okolice*, pod red. Andrzeja Rachuby, Sławomira Górzyńskiego i Haliny Manikowskiej, Warszawa 2002. Wydany starannie przez Wydawnictwo DiG i Instytut Historii PAN tom liczy 539 ss. Nieformalny podtytuł książki: *Herb, pieczęć, godło, orzeł, broń, archiwa*, pokazuje jak rozległe to okolice, po których poruszają się zarówno koledzy, przyjaciele i uczniowie Jubilata, jak i on sam. Zawartość tomu w postaci 39 artykułów dzieli się na następujące rozdziały: *Herby, Pieczęć, Monarcha i jego znaki, Szlacheckie rodowody*, które wyznaczają główne obszary zainteresowań Stefana Kuczyńskiego.

Najwięcej prac zaliczyć można do heraldyki, i to zarówno średniowiecznej, jak też nowożytnej i najnowszej, rozumianej bardzo szeroko. Ale taką też heraldykę uprawia Jubilat. Wielu autorów bada genezę i treści, a nawet więcej: funkcje magiczne, sakralne i polityczne różnego rodzaju znaków używanych przez władcę, rodzinę lub inną wspólnotę. Często analiza jest tym trudniejsza, że oparta wyłącznie na opisie, kiedy nie zachował się sam zabytek lub jego ikonografia (Jacek Banaszkiewicz). Artykuł Ryszarda Kiersnowskiego, *Wilczekosy i Czeluście*, zawiera interesującą interpretację tych dwóch herbów, a Marii Starnawskiej — przedstawia okoliczności pozyskania przez kapitułę plocką herbu burgundzkiego. Marceli Antoniewicz bada wiarygodność powtarzającego się przekazu kronikarskiego o rzekomym odrzuceniu przez Litwinów polskich herbów używanych od unii horodelskiej. Piotr Dymmel

przeprowadził badania kodeksu zawierającego jeden z przekazów *Klejnotów* Jana Długosza. Są też bliskie Jubilatowi studia na marginesie wybranych pozycji z literatury przedmiotu (np. Andrzeja Rachuby i Zenona Piecha).

Analizę treści werbalnych i ikonograficznych zabytków historiograficznych i materialnych znajdujemy w grupie artykułów zatytułowanej *Monarcha i jego znaki*. W kierunku badania znaczenia słów używanych przez autorów kronik poszedł Henryk Samsonowicz (*Wiedza o przeszłości własnej*), a słów w napisie na monecie — Stanisław Suchodolski („*Rex Boleszlavus*” — tzw. *królewskie monety Bolesława Chrobrego*). Nie brak też tak bliskiego Jubilatowi tematu Orła Białego (Andrzej Grzybkowski i Sławomir Górzynski).

Sześć artykułów poświęconych konkretnym pieczęciom reprezentuje jak gdyby całą sfragistykę średniowieczną: od XIII-wiecznego tłoka pieczętnego komesa Macieja (Dariusz Karczewski), poprzez miejską (Adam Szwe-da), arcybiskupią (Przemysław Mrozowski) do królewskiej (Maria Koczerska). Wymowny jest udział autorów reprezentujących prawie wszystkich sąsiadów Polski. Nie zabrakło średniowiecznej sfragistyki litewskiej (Edmundas Rimša) i ruskiej (Nadeżda Soboleva) oraz heraldyki czeskiej (Jiří Louda) i słowackiej (Zdenko G. Alexy).

Genealogia znalazła swoje miejsce w dziale *Szlacheckie rodowody*, poświęcone w większości okresowi średniowiecza. Dalsze tematycznie, choć nie mniej interesujące, są działy *Broń* i *Varia*.

Przeglądając liczącą ponad 600 pozycji *Bibliografię* prac Stefana K. Kuczyńskiego, zestawioną przez Iwonę M. Dacką, natrafiamy na książki niemal klasyczne, jak *Pieczęcie książąt mazowieckich* czy *Polskie herby ziemskie*. Liczne prace grupują się wokół dwóch wielkich tematów, którym Jubilat przez lata poświęcał wiele uwagi: Orzeł Biały i herb Warszawy. Od-rębne monografie zostały poświęcone pieczęciom i herbom miast polskich, w tym wielu miast mazowieckich. Główne obszary działania Jubilata w ramach nauk pomocniczych, jak powiedziano wyżej, to obok heraldyki — sfragistyka, genealogia i archiwistyka.

Bliskie są także jego związki z numizmatyką. Był członkiem Komisji Numizmatycznej Komitetu Nauk Historycznych PAN, a także

współredaktorem czasopism i prac zbiorowych z tej dziedziny. W latach 1967–1986 był członkiem Komitetu Redakcyjnego „Biuletynu Numizmatycznego”, a od 1968 r. do chwili obecnej — „Wiadomości Numizmatycznych”, które też w latach 1979–1982 współredagował. Związki te wyrażają się również licznymi publikacjami na łamach tych wydawnictw. Wspólnie jest tu badanie znaczenia i funkcji wyobrażenia, chociaż jego nośnikiem nie jest moneta, tylko pieczęć.

Liczne są sprawozdania i notatki, według których można by z powodzeniem odtworzyć itineraria naukowe S. K. Kuczyńskiego. Każdy bowiem wyjazd od Paryża i Londynu po Moskwę i ówczesny Leningrad owocował tekstem przynoszącym konkretne i rzeczowe informacje. Dotyczyły one poloników w zagranicznych archiwach i bibliotekach, międzynarodowego życia naukowego wielu nauk pomocniczych historii (sfragistyki, heraldyki, genealogii, archiwistyki), ale też często faktów pozostających na marginesie głównych prac badawczych, a w Polsce zupełnie nieznanymi.

Duży jest też ciężar gatunkowy licznych recenzji Stefana K. Kuczyńskiego, stanowiących istotne uzupełnienie recenzowanych prac. Niemalą wagę Jubilat przywiązuje do popularyzacji, publikując często w czasopismach popularnych i popularnonaukowych, lub udzielając wywiadów. Dzięki temu mają szansę przebić się do szerszej opinii naukowe ustalenia w zakresie heraldyki i genealogii, co wobec dość rozpowszechnionego amatorskiego uprawiania tych dziedzin, ma ogromne znaczenie. Niezwykle trafnie określili prof. Ryszard Kiersnowski Jubilata w *Przedmowie* do omawianej książki jako „znawcę i niezawodnego strażnika czuwającego nad poprawnością i powagą naszego Orła”. Pożytków więc dla nauki i jej organizacji, dydaktyki, popularyzacji i działalności stowarzyszeń płynących z aktywności prof. Kuczyńskiego, nie sposób przecenić. Dlatego nieklamane były słowa wdzięczności do niego kierowane i życzenia kontynuacji dalszych osiągnięć, wszak to my sami często z nich korzystamy.

Ewa Suchodolska

Do życzeń tych dołączają też członkowie redakcji „Wiadomości Numizmatycznych”, dziękując uczestniczącemu w tym zespole od 35 lat Koledze za wspólny trud prowadzenia pisma.

**Memoriae donatorum.
W hołdzie ofiarodawcom
Gabinet Numizmatyczny
Muzeum Narodowe w Krakowie**

Pod zagadkowym i skierowanym raczej do elitarnego widza tytułem w Nowym Gmachu Muzeum Narodowego w Krakowie otwarto 23 maja 2003 r. jedną z najciekawszych numizmatycznych wystaw czasowych ostatnich lat, czynną do grudnia tegoż roku.

Osoby ofiarodawców i numizmaty przeplatają się w całej ekspozycji. Numizmaty przedstawione są w układzie rzeczowym. Poszczególnym działom kolekcji towarzyszą tablice poświęcone osobom szczególnie dla tych działów zasłużonym, ale w gablotach zgromadzono ekspozyty pochodzące także od innych ofiarodawców, wymienionych w szczegółowych opisach.

Pierwsze miejsce w szeregu prezentowanych postaci zajął oczywiście Emeryk hr. Czapski. Przedstawia go nie tylko fotografia i medal portretowy, ale także dokumenty i listy, zarówno od, jak i do niego adresowane. Oto Muzeum Przemysłu i Rolnictwa w Warszawie wyróżnia w styczniu 1890 r. hrabiego dwujęzycznym dyplomem uznania za *przedstawioną na wystawie dzieł sztuki w 1889 r. znakomitą i cenną kolekcję rzadkich monet, medali, orderów i dystynktorów, oraz za prace literackie na polu numizmatyki krajowej*. Oto Rada Muzeum Narodowego Polskiego w Rapperswyłu (pisownia oryginalna) mianuje 16 X 1895 r. *Hr. Emeryka Hutten-Czapskiego członkiem honorowym*. Oto złoty medal jubileuszowy Czapskiego — obok grubego album z życzeniami od jego subskrybentów, otwarty na przypadkowym wpisie: *Jekatierina Nikolajewna Skarżinskaja, Władietelnica Łubińskiego muzeja Połtawskiej gubernii*. Listy Antoniego Ryszarda i Władysława Bartynowskiego związane z *Catalogue*. Kaźmirz Stronczyński 20 XII 1885 r. zapowiada przysłanie III części *Dawnych monet polskich* i poleca osobę wybierającą się do Stańkowa do studiów nad zbiorem Czapskiego w takich słowach: *Jeden z naszych współpracowników którego za kontynuatora moich studiów numizmatycznych uważam P. Seweryn Tymieniecki adwokat z Kalisza*. Franciszek Piekosiński 16 VII 1896 r. pisze do niewiadomej osoby: *Powinszować hrabiemu Czapskiemu takiej akwizycji, może sobie śmiało powiedzieć, iż dziś posiada naj-*

piękniejszą i najsympatyczniejszą perłę naszej rodzimej numizmatyki. Nie ulega wątpliwości, że POLĘ na odwrotnej stronie dukata Łokietkowego jest dokończeniem napisu na stronie poprzedniej, na które na stronie głównej z powodu złego rozdziału liter miejsca zabrakło. [...] Falszerz z bieżącego stulecia, którego p. Wierzbowski stworzył, takiego lapsusu nigdyby się nie dopuścił. I wreszcie list samego hrabiego rozpoczęty w te słowa: Kochany Panie Wityg. Muszę się pochwalić przed Panem... — po czym następuje wykaz najświeższych nabytków datowany 11 VII 1896 (12 dni przed śmiercią):

- 1) # Łokietka ze *Ś^{ym} Stanisławem* [...]
- 2) 10# 1562 lit. Zygm. Aug. ze zbiorów *Fr. Potockiego od P. Andrzeja* [Potockiego], który [Adama] *Platera zbiór kupił z wbitą mikroskopijną Pilawą*
- 3) # lit. 1549
- 4) # lit. 1565 inny niż mój
- 5) # *Soltyka*

Do tego inne materiały rękopiśmienne: jedno z pudełek z kartoteką własnoręcznie przez Emeryka Czapskiego sporządzoną, notatnik z zestawieniem zakupów monet, gruby tom rękopiśmienny zatytułowany *Spis medalów i monet polskich lub z dziejami krainy polskiej stycznych, Stańków 1855*, ilustrowany rysunkami przez Elżbietę Czapską — pierwszy rękopis *Catalogue* — ale też tom Feliksa Bentkowskiego, *O nagrodach i znakach honorowych w Polsce*, przepisany ręcznie przez hrabiego i zilustrowany przez jego córkę Zofię (swoją drogą: ileż wolnego czasu miała ówczesna elita!). Wszystkie to ozdabiają rysunki Stańkowa, wykonane przez samego Napoleona Ordę. Wśród innych dokumentów zwracają uwagę archiwalia Towarzystwa Numizmatycznego w Krakowie z XIX i początku XX w., m.in. pierwszy statut i protokół z posiedzenia założycielskiego.

Gabloty z monetami prezentują zarówno materiał starożytny, jak średniowieczny i nowożytny, ze słusznym pominięciem czasów najnowszych. Osobną gablotkę zajęły ozdoby ze skarbu wczesnośredniowiecznego z Dzierżnicy z daru Henryka Mańkowskiego. Wśród monet średniowiecznych, poza powszechnie znanymi chlubami zbioru, jak denar *Gnezdun civitas* czy aureus Władysława Łokietka, można zobaczyć węgierski denar *Lancea regis* (dar Zygmunta Zakrzewskiego), fragment nowoodkrytego

skarbu z Krakowa z XIII w. z brakteatem *Dux Cracovien*, czy choćby — już niższej rangi — szelągi Konrada von Rothenstein i Stanów Pruskich. Osobiście chętnie bym zobaczył obok nich skarb z Mianowa, darowany przez Wiktora Wittyga i możliwy do zidentyfikowania w zbiorze MNK mimo utraty metryk. W gablotach z monetami nowożytnymi zobaczyć można np. złotą odbitkę dwudenaara litewskiego z 1565 r. i znakomitości medalowe z XVI–XVIII w. łącznie ze studukatówką Zygmunta III.

W gablocie z banknotami zebrano wiele nieznanymi szerzej obiektów, jak szkice biletów kassowych Księstwa Warszawskiego (dar Karola Plage'a), projekt banknotu 100-złotowego z 1830 r. Jana Minheymera (dar Henryka Bukowskiego), kwit aprowizacyjny Wojska Polskiego z dni 13–16 XII 1812 r. z powiatu nowogródzkiego, całe bloczki niewydanych obligacji z 1829 i 1831 r. i mało znane edycje cegiełek patriotycznych z I wojny światowej (błędnie jednak podpisane jako bony). Uzupełnieniem tego zestawu papierów wartościowych są dziewiętnastowieczne akcje z daru Franciszka Biesiadeckiego, powieszzone na ścianie w *passé-partout*.

Zabytki numizmatyczne, które z różnych względów nie przystawały do systematycznego pokazu kolekcji, zostały zgromadzone w gablocie „Osobliwości”. Niektóre dla numizmatyka wstrząsające, jak kolia z 83 denarów Bolesława Krzywoustego i Władysława Wygnańca, stanowiąca część (drobną, ale jedyną zachowaną) skarbu ze Smolic w powiecie nyskim (dar Ludwika hr. Colonna-Walewskiej; publikowana w „Biuletynie Numizmatycznym”, 1969, s. 839–840). Obok niej mała złota 1/32 dukata rzekomo z 1710 r. w oprawie kartonowej z opisem Antoniego Ryszarda, który przypisał tę monetę Rydze. Niestety, pomyłka ta jest powtórzona w opisie muzealnym, gdy w rzeczywistości jest to moneta ratybońska. Jest także jedna ze słynnych książek grzbietów kościuszkowskich biletów skarbowych.

Choć tematem wystawy są ofiarodawcy, nie ekspozuje ona wyłącznie darów. Część dokumentów, zwłaszcza listów do Emeryka Czapskiego, została wypożyczona ze zbiorów prywatnych. Ich pozyskanie na wystawę daje więc niepowtarzalną okazję poznania nowych faktów z historii numizmatyki.

Wystawę pomieszczono w jasnej, stosunkowo niedużej sali, w ciekawej, choć dość surowej aranżacji. Ekspozaty są na ogół pokazane dobrze, choć gabloty poziome są chyba nieco za szerokie dla mniej roslących zwiedzających. Niektóre gabloty zostały oświetlone zza pleców oglądających, co też nie ułatwia oglądania. Wiele monet zostało przedstawionych dodatkowo na powiększonych zdjęciach bardzo dobrej jakości — to na pewno słuszne rozwiązanie.

Wystawie towarzyszy książka, która wszak nie jest katalogiem ekspozycji, a raczej obszernym komentarzem prezentowanego zagadnienia. Jest to pierwsza publikacja w serii „Z historii Muzeum Narodowego w Krakowie”, o czym informuje we wprowadzeniu dyrektorka Muzeum, Zofia Gołubiew. W tekście „Muzeum Czapskich: dar i zobowiązanie” Henryk Woźniakowski przekazał refleksje o roli ofiarowości publicznej dla kultury narodowej i dążeniach Towarzystwa Przyjaciół Muzeum im. Emeryka Hutten-Czapskiego. Przypomniał zarazem o chęci współpracy członków Towarzystwa w rozwiązaniu rozpaczliwych potrzeb lokalowych tegoż Muzeum (Oddziału MNK) i o składanych przez dyrekcję MNK zobowiązaniach w tym względzie. Tekst Elżbiety Korczyńskiej, „Pamięci donatorów”, zawiera przegląd ofiar dla Gabinetu, z mnóstwem istotnych informacji, m.in. o trafiających do gabinetu znaleziskach. Rozdział „Wielcy ofiarodawcy” zawiera obszerne biogramy kolekcjonerskie najszczerzejszych ofiarodawców: Emeryka Czapskiego, Henryka Bukowskiego, Karola Plage'a, Ludwika Zytyńskiego, Wiktora Wittyga, Piotra Umińskiego, Henryka Mańkowskiego, Franciszka Biesiadeckiego, Zygmunta i Stanisława Mineyków, Karola Wilhelma Halamy, Zygmunta Zakrzewskiego i Jadwigi Zakrzewskiej-Kleczkowskiej, Lecha Kokocińskiego oraz Williama M. Stancomba, tom zaś kończy pełna lista ofiarodawców. Uwagę zwracają bardzo obfite i technicznie znakomite ilustracje. Przedstawiają one numizmatyki wystawione na ekspozycji, książka jednak nie zawiera żadnych odniesień do ekspozowanych papierów wartościowych i archiwaliów. Szkoda pominięcia szczególnie tych ostatnich, gdyż, jak było widać, są to materiały istotne a czasem niedostępne w zbiorach prywatnych.

Wystawa i towarzysząca jej publikacja poprzez prezentację bardzo ciekawego materiału mają jasny cel propagowania donacji dla muzeów. Uczczenie ofiarodawców jest na pewno skuteczną zachętą i zdaje się, że już cel ten został osiągnięty. Wypadałoby jednak wrócić do myśli Henryka Woźniakowskiego i zauważyć, że poważne potraktowanie Gabinetu Numizmatycznego w strukturze Muzeum, zapewnienie mu bazy lokalowej nie budzącej zażenowania wobec gości i stałej sali ekspozycyjnej godnej liczącej się kolekcji europejskiej — odniosłoby skutek znacznie pewniejszy.

Borys Paszkiewicz

XIII Międzynarodowy Kongres Numizmatyczny, Madryt, 15–19 września 2003 roku

Trzynasty Międzynarodowy Kongres Numizmatyczny zorganizowany został przez numizmatyków z Madrytu, przede wszystkim z Działu Numizmatycznego madryckiego Narodowego Muzeum Archeologicznego. Specjalnego prestiżu spotkaniu nadało objęcie nad nim patronatu honorowego przez hiszpańską Parę Królewską. Bez wątpienia kongres madrycki był najpoważniejszym tegorocznym wydarzeniem naukowym (a po części i towarzyskim) w świecie numizmatycznym. Wydaje się, że w szczytowym okresie napływu uczestników w obradach wzięło udział niemal 1000 osób. Zarejestrowanych było ponad 370 referatów, z których tylko niewielka część nie została zaprezentowana.

Podobnie jak podczas poprzedniego kongresu, który odbył się w Berlinie w 1997 r., tegoroczne obrady podzielone zostały na sześć sekcji. Tradycyjnie już, spoglądając na zjazdy w Brukseli i Berlinie, najbogatszą ofertę przedstawili badacze starożytności. Sekcja starożytna miała dwie grupy tematyczne składające się z szeregu sesji: Grecja (74 referaty wymienione w programie) i Rzym (85 zgłoszonych referatów). Duża liczba wykładów zaowocowała jednak zakwalifikowaniem niektórych z tematów późnoantycznych do sekcji średniowiecznej. Prezentacje dotyczyły wszystkich regionów antycznego świata i europejskiego Barbaricum, chociaż gospodarze znaczącą część programu przeznaczyci na tematykę iberyjską.

Sekcja średniowieczna, w ramach której była też usytuowana tematyka bizantyńska, była mniej liczna niż starożytna — 65 referatów, w tym wystąpienia odnoszące się do znalezisk monet rzymskich i bizantyńskich w Europie środkowej oraz prezentacja poświęcona problematyce centralnej Azji. Zdecydowanie skromniejszy był program dotyczący numizmatyki nowożytnej, numizmatyki *in genere* oraz problematyki medalierskiej. Program sekcji orientalnej zawierał 34 referaty. Odnosiły się one do numizmatyki sasanidzkiej, mennictwa Kuszanów oraz monet arabskich. Liczebnie dominowały jednak materiały dotyczące mennictwa chińskiego oraz dziejów pieniądza w południowo-wschodniej Azji.

Obrady poszczególnych sekcji odbywały się w różnych salach w tym samym czasie. Zmuszało to do ostrej selekcji referatów, których można było wysłuchać. Decyzje takie były niekiedy niezwykle trudne, bo chronologiczny układ sesji powodował, że o wydarzeniach rozgrywających się w tym samym okresie na bliższych sobie terenach mówiono jednocześnie w różnych salach (w sposób szczególnie dotknęło to osoby zainteresowane numizmatyką antyczną). Częstą sytuacją w salach była w związku z tym „wymiana” uczestników obrad po konkretnym referacie. Spotkaniom w sekcjach towarzyszyły w dodatku sesje plenarne z dłuższymi niż dwadzieścia minut wystąpieniami oraz dyskusyjne posiedzenia „okrągłego stołu” — poruszanie tu spraw ogólnych i szczególnie istotnych obecnie (np. programy komputerowe) zachęcało do udziału w nich. Tylko sprawna organizacja obrad, starannie opracowany program oraz tom ze streszczeniami wystąpienia, który otrzymał każdy uczestnik kongresu, łagodziły w pewnym stopniu te niedogodności.

W dużej liczbie ciekawych referatów (przynajmniej odnoszących się do starożytności greckiej, w sekcji której uczestniczył autor niniejszego sprawozdania, z braku możliwości rzadko zaglądnąwszy do innych sal) trudno wskazać zasługujące na specjalne wyróżnienie. Bardzo dobrych prezentacji było bowiem wiele. Większości wystąpień towarzyszyły dyskusje, niekiedy tak burzliwe, iż trzeba było je kończyć zdecydowaną decyzją przewodniczącego obrad.

Jeśli próbować określić specyfikę kongresu w Madrycie, to wydaje się, że wyjątkowo

dużo było referatów badaczy młodych. To niewątpliwy sukces.

W obradach wzięło udział 12 przedstawicieli Polski. Reprezentowali oni numizmatykę starożytną, średniowieczną i orientalną. W ramach „podsekcji” greckiej wystąpienia zaprezentowali J. Bodzek (*The bronze coins of Persian satraps*) oraz M. Mielczarek (*Coinage of Nikonion. Greek cast coins between Istrus and Olbia, 5th–4th c. B.C.*). W sprawach rzymskich głos zabrali: A. Bursche (*Roman coins from Barbarian bog deposits*), R. Ciołek (*Die Solidi an der südlichen Ostseeküsten*), W. Kaczanowicz (*L'idéologie sur les monnaies romaines à l'époque de la crise de l'Empire au IIIe siècle. Les aspects méthodologiques*) oraz B. Lichočka (*Late Roman coin-finds from the excavations at Kom el-Dikka in Alexandria*). Odczytany został referat nieobecnego w Madrycie M. Salamona (*An anomalous indictional cycle on Justinian bronze coins from Antioch*).

W sekcji średniowiecznej referaty wygłosili: M. Bogucki (*Reasons for hiding early medieval hack silver hoards*), W. Garbaczewski (*Neuer Aaron, Neuer David. Der Herrscher als biblischer Held auf den hebräischen Brakteaten des grosspölnischen Fürsten Mieszko III. der Alte, 1171–1202*), B. Paszkiewicz (*Brandenburg, Poland, Hungary, or Russia? A set of unknown pennies from the 14th century, found in the Spiš county, Slovakia*), R. Pieńkowski (*Silesian bracteates — basic problems*), S. Suchodolski (*La symbolique d'oiseaux sur les monnaies tchèques et polonaises à la fin du Xe et au commencement du XIe siècle*).

Na spotkaniu dotyczącym tematyki orientalnej wystąpienie miała D. Malarczyk (*Dirhams of Nuh II b. Mansur in Polish hoards*).

Opisując XIII Międzynarodowy Kongres Numizmatyczny trzeba wspomnieć o niezwykle ciekawych działaniach odbywających się poza Pałacem Kongresowym, będącym miejscem obrad. Dyskusji naukowej towarzyszyły recepcje organizowane w muzeach Madrytu. Jednego dnia do dyspozycji uczestników były autobusy rozwożące zainteresowanych do madyryckich muzeów.

Przed oficjalnym otwarciem kongresu odbyły się dwa ważne spotkania: sekcji numizmatycznej ICOM oraz Międzynarodowej Komisji Numizmatycznej. W tym ostatnim przypadku z zalem stwierdzić należy, że po drugiej kaden-

cji z Komisji odszedł S. Suchodolski (dane o zmianach w składzie Komisji oraz w jej statucie znaleźć się mają w najbliższym tomie „Compte rendu”).

Z okazji kongresu wydany został kolejny tom *Survey of Numismatic Research 1996–2001*, przygotowany pod generalną redakcją C. Alfaro i A. Burnetta. Jest to, jak zawsze, literatura niezwykle ciekawa. Z zadowoleniem stwierdzić można, iż wystarczy zająrzeć do zestawienia autorów prac wskazanych w tomie, aby zauważyć, iż polskie prace numizmatyczne są czytelne i doceniane.

Efektom kongresu, jak zawsze dotychczas, będzie publikacja wygłoszonych referatów.

Następny, XIV Międzynarodowy Kongres Numizmatyczny, odbyć się ma za sześć lat w Glasgow, w Szkocji.

Mariusz Mielczarek

Peníze v promenach času IV. — konferencja w Ołomuńcu

W dniach 7–9 października 2003 r. w salach Muzeum Krajoznawczego w Ołomuńcu odbyła się już IV konferencja z cyklu „Peníze v promenach času”. Tak jak w przypadku poprzednich, organizatorem i *spiritus movens* całej imprezy był inż. Jan Štefan, CSc, z Uniwersytetu w Ostrawie. Instytucjami patronującymi konferencji były: Katedra historie Filozofické fakulty Ostravské univerzity, Vlastivědné muzeum v Olomouci, Moravské zemské muzeum v Brně, Asociace muzeí a galerií České republiky — numismatická komise, Moravská numismatická sekce i wreszcie Česká numismatická společnost, pobočka v Olomouci. Deklarowana pierwotnie tematyka ogólna praw i przywilejów mennicznych uległa rozmyciu w programie, który okazał się bardzo pojemny i zróżnicowany. Uczestnicy konferencji otrzymali na początku zeszytu abstraktów referatów, co znakomicie wspomogło percepcję.

Referat wstępny pt. „Utváření střední Evropy (k některým společenským, tržním a sociálním předpokladům)” wygłosił Jiří Procházka z Brna. W bardzo interesującym wystąpieniu Luboša Polanskiego z Muzeum Narodowego w Pradze pt. „Mincovní oprávnění kněžny Emmy reginy” referent słusznie zwrócił uwagę, że sam status wdowy po królu francuskim nie był wystarczającym powodem

dla uprawnień mennicznych Emmy. Zaproponował potraktowanie tego mennictwa jako feudalnego. W dyskusji Stanisław Suchodolski zwrócił uwagę na najnowszą interpretację mennictwa cesarskiej Adelajdy, matki Emmy: zdaniem Ivara Leimusa bowiem i ona biła monety jako feudal, właścicielka srebronośnego Harzu. We własnym referacie pt. „Ikonografia monet Władysława II, czyli kto przyniósł czeskie wzorce monet do mennicy krakowskiej w 2. ćwierci XII w.?” Stanisław Suuchodolski zestawił wiele znanych analogii ikonograficznych między mennictwem Władysława Wygnańca a denarami czeskimi i dowiódł, że zapożyczenie to miało charakter jednorazowy i mogło być związane z osobą biskupa krakowskiego Radzima, prawdopodobnie Czecha. Robert Pieńkowski w referacie „Brakteaty śląskie i czeskie — podobieństwa i różnice” dotknął jednego z trudniejszych zagadnień numizmatyki środkowoeuropejskiej średniowiecza, jako że rozróżnienie monet obu krajów budzi wiele wątpliwości. Jan Šmerda z Brna przedstawił sylwetkę rzeźbiarza i kolekcjonera Rudolfa Kratochvíla z Ostrawy. Wojciech Łonak z Olesna w referacie „Moneta rzymska na Śląsku” omówił stan pracy nad nowym inwentarzem znalezisk, aktualizującym i rozszerzającym dawną publikację E. Konika. Barbara Butent–Stefaniak z wrocławskiego Ossolineum w referacie „Znaleziska wczesnośredniowiecznych monet na Śląsku (X–poł. XII w.)” nie tylko zaprezentowała swoją kwerendę do inwentarza znalezisk, ale także nowe zjawiska, które w świetle zgromadzonego materiału stają się widoczne, zwłaszcza obol zmarłych, w poprzedniej edycji „Polskich skarbów wczesnośredniowiecznych” niemal nie występujący. Zupełnie nieznaną zasoby archiwów wrocławskich w kwestii znalezisk monet zrekapitulował Krzysztof Demidziuk z Wrocławia („Archiwalia archeologiczne jako źródło do numizmatyki Śląska”). Archiwalia te zachowały się aż w 90%, przede wszystkim pochodzą z założonego w 1815 r. Muzeum Archeologicznego i zawierają znaczną liczbę informacji o różnym stopniu szczegółowości. Dzień zakończyła prezentacja ogromnych barokowych organów w parafialnym kościele św. Maurycego w Ołomuńcu.

Drugi dzień został rozpoczęty referatem Antona Fiali z Bratysławy, „Mincové privilegia kráľovnej Márie a kráľa Žigmunda v Uhor-

sku a ich význam na obeh mincí v strednej Európe”. Szczególnie interesująco wypadło w nim zagadnienie inflacji kwartingów króla Zygmunta. Michał Zawadzki z Zamku Królewskiego w Warszawie w referacie „Problem seigerowania monet w świetle badań nad półgroszami jagiellońskimi” omówił ciekawe wyniki analizy wag półgroszy jagiellońskich. Jiří Hána z Pilzna w swoim wystąpieniu „Západo- a jihočeská mincovní privilegia druhé poloviny 15. století (K problémům identifikace mincovní produkce)”, szczegółowo przedstawiwszy emisje drobnych, anonimowych monet w okresie husyckim, zajął się ich atrybucją do mennic i panów mennicznych. Borys Paszkiewicz w referacie „Prawa mennicze polskich ksiąząt dzielnicowych” rozważał podstawy prawne emisji monetarnej władców regionalnych w Polsce na przełomie XII i XIII w. Ciekawe były wzorce figur dukatów węgierskich kładzione na odważnikach norymberskich w referacie Věry Michnové z Olomuńca „Obraz uherského dukátu v pojetí norimberských výrobců mincovních vah a závaží”. Dalej nastąpiła część obrad poświęcona XX wiekowi, gdzie m.in. Janusz Kujat ze Świebodzic omówił „Zastępczy pieniądz znaczkowy na Śląsku w latach 1914–1924” — chodzi tu o wykorzystywanie oprawianych znaczków pocztowych do zdawkowych płatności. Kolejna grupa referatów zatytułowana „Nobiles et nummis” objęła wystąpienia Mirosława Husa z Pilzna „Nedatovaná tolarová klipa Jana Oldřicha z Eggenbergu ze sbírky ZČM [Zapadnočeského muzea] v Plzni”, Josefa Hrdego z Brna „Maršál J. Radecký z Radče — druhý život na medaili” i Jana Videmana z Kroměříže „Mincovní a numismatická aktivita Khevenhüllerů”.

Bardzo ciekawy był referat Daniela Kianički z Muzeum Monet i Medali w Krzemnicy, „Kráľovskí strieborní jazdci kremnickej mincovne v 18. storočí”, o organizacji konwojów ze srebrem do mennicy w XVII–XVIII w. Jiří Militký z Prahy („Nová interpretace nálezu zlaté byzantské mince z Libice nad Cidlinou”) przedstawił następnie pasjonujące zagadnienie znalezisk obciętych bizantyńskich monet złotych z IX–X w. w Europie Środkowej. Równie ciekawy — lecz wygłoszony już uprzednio na kongresie madryckim — był referat Romana Zaorala (obecnie z Uniwersytetu Karola w Pradze), „Mincovnictví 13. století

v Čechách a na Moravě ve světle nálezu Fuchsenhof (Rakousko). Pokus o typologii a chronologii ražeb z let 1260–1276”. Referent zaproponował dość precyzyjną atrybucję wielu typów średnich brakteatów czeskich, nawiązał również do tematyki szerokich brakteatów śląskich, proponując przypisanie brakteatu Fbg 99 (z Barankiem Bożym) do Czech. Jan Štěpán z Olomuńca przedstawił oparte na źródłach archiwalnych „Poznámky k zamětnancům olomoucké mincovny 17. století”, a Małgorzata Koperwas z Muzeum Lubelskiego „Skarb monet polskich i obcych z XV/XVI w. z Lublina, ul. Grodzka 4/6 jako przykład typowego depozytu monetarnego z terenów Polski”. Skarb ten okazał się niezupełnie typowy, zawierał bowiem rzadki w polskich znaleziskach grosz praski króla Jerzego. Dzień roboczy zakończyło wystąpienie Jána Hunki z Nitry, „Nálezy stredoeurópskych mincí zo 14.–17. storočia na Slovensku (doklad vzájomného ovplyvňovania ekonomík susedných hospodárskych oblastí)”, po którym w salach Muzeum nastąpiło spotkanie towarzyskie uczestników.

Czwartek, ostatni dzień konferencji, rozpoczął się referatem Květoslava Growki z Archiwum Państwowego w Jeseníku, „Výpověď numismatického materiálu z bání kostelů na Jeseníku”. To nowatorskie spojrzenie na specyficzną kategorię zabytków, jaką są monety z puszek na wieżach kościelnych, dało nieoczekiwaną wiedzę o historii regionu. Pozostałe referaty dotyczyły historii badań numizmatycznych: Ján Hunka, „Vplyv numizmatických prác z 18. až prvej polovice 20. storočia na vznik a rozvoj slovenskej numizmatiky”; Dagmar Grossmannová, Jan T. Štefan, „Staré tisky knihovny numismatického oddělení Moravského zemského muzea v Brně a jejich ilustrace” i na koniec Krzysztof Filipow, „Antoniego Wagi «Nazwiska monet...» — zapomniane dzieło polskiej literatury numizmatycznej XIX wieku”.

Po zakończeniu uczestnicy konferencji mieli sposobność obejrzenia relikwów tzw. Pałacu Przemysłidów, tzn. w istocie romańskiej rezydencji biskupiej przy katedrze św. Wacława.

Konferencja była — jak widać — bogata w treści, może nawet zbyt bogata, zabrakło w niej bowiem bardziej jednoznacznej linii programowej, i to mimo istnienia gremium okre-

ślonego jako „komitet przygotowawczy i programowy”. Dała jednak dzięki temu właśnie dobry przegląd badań numizmatycznych Czech, Słowacji i Polski — i to staje się jej głównym walorem. Cykliczne spotkania — cztery konferencje i jedno seminarium — organizowane od kilku lat na Morawach dają coraz lepsze odzwierciedlenie postępu czeskich badań numizmatycznych, a regularnie publikowane tomiki materiałów zastępują stopniowo niewydawane od lat czeskie naukowe czasopismo numizmatyczne. Pojawiają się badacze młodego pokolenia, numizmatycy z małych ośrodków, mający sporo nowego i ciekawego do powiedzenia. „Peníze v proměnách času” zaczynają stymulować czeskie badania numizmatyczne. W tym roku bardzo wyraźny był też udział numizmatyków polskich, co sygnalizuje niedostatek spotkań tego rodzaju w Polsce. Można więc sądzić, że ten cykl konferencji się utrwalił i będzie odgrywał nie mniejszą rolę w następnych latach.

Borys Paszkiewicz

Tadeusz Janusz Horbacz (1950–2002)

W dniu 23 lipca 2002 r. odszedł od nas Tadeusz Janusz Horbacz — archeolog, pasjonujący się również, obok innych zainteresowań, numizmatyką.

Urodził się w 1950 r. w Łodzi. Po maturze, zdanej w 1968 r. w III Liceum Ogólnokształcącym im. T. Kościuszki w Łodzi, rozpoczął Tadeusz studia archeologiczne na Uniwersytecie Łódzkim (1968–1973). Jeszcze przed ich ukończeniem podjął pracę w Muzeum w Łęczycy (1972–1976), gdzie po raz pierwszy zetknął się z monetami pochodzącymi ze znalezisk. Stało się to przy okazji odkrycia skarbu groszy praskich w Ozorkowie pod Łodzią. Skarb ten trafił do Muzeum w Łęczycy i Tadeusz nie mógł doczekać się końca jego konserwacji. Próbował sam je czyścić, aby szybciej rozpocząć prace nad rozpoznaniem monet i przygotowaniem całości materiału do publikacji. Zatrul się przy tym tlenkami miedzi. Ten pośpiech bardzo dobrze Go charakteryzował — był niesłuchanie impulsywny, a jednocześnie bardzo pracowity, o czym może świadczyć liczba ponad 200 opublikowanych prac naukowych. W większości były poświęcone zagad-

nieniom ściśle archeologicznym, co oczywiście wynikało z charakteru Jego pracy, jednak publikacje numizmatyczne pojawiały się w Jego działalności naukowej systematycznie. Notatka w „Wiadomościach Numizmatycznych” w 1973 r. o skarbie z Ozorkowa jest bodajże w ogóle Jego pierwszą publikacją naukową, a ostatnia — o monetach znalezionych na cmentarzystku w Dobrzyniu nad Wisłą — ukazała się w „Łódzkich Sprawozdaniach Archeologicznych” w 2003 r., już po Jego śmierci.

Przy okazji opracowywania znalezisk monetarnych Tadeusz często współpracował z przyjacielnymi numizmatykami: Andrzejem Mikołajczykiem (wspólna publikacja skarbu groszy praskich z Ozorkowa), Jerzym Pinińskim i niżej podpisaną (publikacja skarbu talarów z Podłęży). Bardzo chętnie i bezinteresownie pomagał kolegom–archeologom w określaniu monet pochodzących z ich wykopalisk. Był stałym i mile widzianym Gościem w Gabinetce Numizmatycznym Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, gdzie obficie korzystał z biblioteki oraz porad pracowników.

Dla porządku przypomnijmy jeszcze, że po odejściu w 1976 r. z Muzeum w Łęczycy i po krótkim epizodzie nauczycielskim, został przyjęty do pracy w Katedrze Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego (1976–1984), gdzie miał się zajmować badaniami archeologicznymi na trasie autostrady A2, którą planowano w związku z olimpiadą w Moskwie. Ani do tych badań,

ani do budowy autostrady wówczas nie doszło, jednak miał wtedy Tadeusz okazję do kompleksowego zbadania zamku w Bobrownikach na Kujawach, co zaowocowało m.in. opracowaniem znalezionych tam monet.

Później, przez kilka lat, zajmował się archeologią z pozycji tzw. wolnego strzelca (1985–1989), bez oparcia w stałym etacie, aby wreszcie zatrudnić się w Służbie Ochrony Zabytków w Sieradzu (1989–2002). Tak podczas pracy nieetatowej, jak i podczas pracy w służbie konserwatorskiej systematycznie napotykał na znaleziska numizmatyczne i — w miarę możliwości — je publikował, najczęściej, bo aż 24 razy, w WN.

Szczególną zasługą Tadeusza dla numizmatyki było pozyskanie do opracowania pozostałej części skarbu talarów z początku XVIII w. z Podłęży k/Sieradza, liczącego ogółem 155 monet, z którego 27 egz. znalazło się uprzednio w posiadaniu Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi.

Tadeusz bardzo dzielnie znosił gwałtownie rozwijającą się chorobę, która z dnia na dzień Go powaliła. Do końca jednak snuł plany naukowe i zawodowe, z niecierpliwością oczekiwał na kolejny tom „Łódzkich Sprawozdań Archeologicznych”, gdzie był drukowany artykuł Jego współautorstwa i który udało się nam dostarczyć Mu w ostatniej niemal chwili.

Wraz z Jego odejściem polska archeologia i numizmatyka straciły ważnego badacza, my zaś — serdecznego Przyjaciela.

Bardzo nam Go brakuje.

Ewa Hanc-Maikowa
Jerzy Maik

Bibliografia prac drukowanych T. J. Horbacza z zakresu numizmatyki:

1. *Ozorków, pow. Łęczycza. Skarb monet z XIV w. (notatka wstępna)*, WN XVII, 1973, z. 4 (66), s. 239.
2. *Studzianki, pow. Rawa Mazowiecka. Skarb monet z początku XVII w. (notatka wstępna)*, WN XVIII, 1974, z. 4 (70), s. 250–251 [współautor: Andrzej Szymczak].
3. *Skarb groszy z XIV w. z Ozorkowa pod Łodzią*, WN XIX, 1975, z. 3 (73), s. 129–152, tabl. V–VIII [współautor: Andrzej Mikołajczyk].

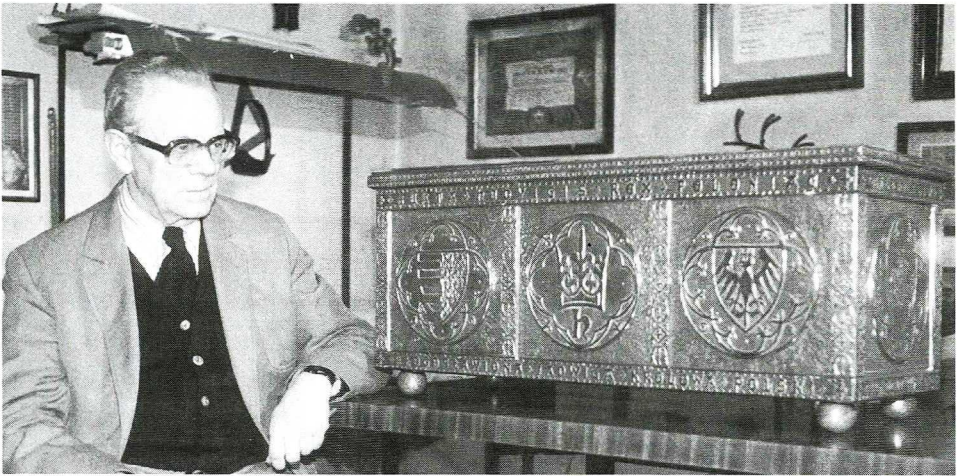
4. *Znaleziska monet z Łęczycy i okolic*, WN XX, 1976, z. 2 (76), s. 121–123.
5. *Wólka Łasińska, woj. Skierniewice*, WN XXIII, 1979, z. 2 (88), s. 116.
6. *Włocławek, Stary Rynek*, WN XXIV, 1980, z. 4 (94), s. 243.
7. *Bobrowniki, woj. Włocławek*, WN XXIV, 1980, z. 4 (94), s. 243.
8. *Susk, gm. Sierpc, woj. Płock*, WN XXV, 1981, z. 1 (95), s. 54.
9. *Ustronie, gm. Bądkowo, woj. Włocławek*, WN XXV, 1981, z. 1 (95), s. 54.
10. *Zameczek, gm. Przytyk, woj. Radom*, WN XXV, 1981, z. 1 (95), s. 55–56.
11. *Łuków, gm. Wieniawa, woj. Radom*, WN XXV, 1981, z. 1 (95), s. 56.
12. *Zajrzew, gm. Skierniewice*, WN XXV, 1981, z. 1 (95), s. 56.
13. *Bobrowniki, gm. Fabianki, woj. Włocławek. Monety z zamku*, WN XXV, 1981, z. 3–4 (97–98), s. 207.
14. *Brodnia Dolna, gm. Buczek, woj. Sieradz*, WN XXX, 1986, z. 3–4 (117–118), s. 242–243.
15. *Kuszyna, gm. Kielczygłów, woj. Sieradz*, WN XXX, 1986, z. 3–4 (117–118), s. 243.
16. *Czestków B, gm. Buczek, woj. Sieradz*, WN XXX, 1986, z. 3–4 (117–118), s. 244.
17. *Drzewica, gm. loco, woj. Radom*, WN XXX, 1986, z. 3–4 (117–118), s. 245.
18. *Kazimierza Stronczyńskiego opisanie skarbu monet z Golic*, „Na sieradzkich szlakach” [Kwartalnik Regionalnej Pracowni Krajoznawczej w Sieradzu], R. IX, 1994, nr 1 (33), s. 21–23.
19. *Skarb talarów z początków XVIII w. odkryty w Podłęzycach koło Sieradza*, „Sieradzki Rocznik Muzealny”, t. 10, 1995–1996, s. 127–142 [współautorzy: Ewa Hanc–Maik, Jerzy Piniński].
20. *Kurek, cz. wsi Jasionna, gm. Błaszki, woj. sieradzkie. Skarb monet z połowy XVII w.*, WN XLI, 1997, z. 3–4 (161–162), s. 193–196.
21. *Monety z pierwszego sezonu prac wykopaliskowych przy pokolegiackim kościele farnym w Wieluniu*, WN XLII, 1998, z. 1–2 (163–164), s. 69–82 [współautor: Błażej Muzolf].
22. *Pojedyncze znaleziska monet z Polski centralnej*, WN XLII, 1998, z. 1–2 (163–164), s. 83–88.
23. *Radom, m. pow.*, WN XLIV, 2000, z. 1 (169), s. 75.
24. *Nowe znaleziska monetarne w badaniach archeologicznych na Górnym Śląsku, Kujawach i w Polsce Środkowej*, WN XLIV, 2000, z. 2 (170), s. 208–214.
25. *Srebrna bransoletka z polskich monet nowożytnych. Przyczynek do problematyki dziewiętnastowiecznej „biżuterii patriotycznej”*, [w:] *Archaeologia et historia. Księga jubileuszowa dedykowana Pani Profesor Romannie Barnycz–Gupieńcowej*, Łódź 2000, s. 281–288 [współautorka: Krystyna Nardolska].
26. *Monety z kościoła św. Mikołaja w Warcie*, WN XLV, 2001, z. 1 (171), s. 79–85.
27. *Monety ze stanowiska nr 10 w Dobrzyniu nad Wisłą, ul. Zjazd 1*, „Łódzkie Sprawozdania Archeologiczne”, T.VIII/2002–2003, s. 381–387.

Prof. Witold Korski
(1918–2003)

Dnia 8 stycznia 2003 r. zmarł w Krakowie, po wieloletniej chorobie, prof. Witold Korski — członek honorowy Polskiego Towarzystwa Archeologicznego i Numizmatycznego, wybitny architekt, artysta–rzeźbiarz, medalier i numizmatyk.

Urodził się dnia 24 lipca 1918 r. w Tarnobrzegu. Studia architektoniczne (przerwane wojną) odbył na Politechnice Warszawskiej w latach 1936–39 oraz kontynuował je i ukończył w 1947 r. na Politechnice Krakowskiej, pod kierunkiem swego mistrza prof. Adolfa Szyszko–Bohusza. Równocześnie studiuje na Krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych, którą ukończył w 1948 roku. Pracę zawodową podjął w latach 1945–46 jako asystent prof. Szyszko–Bohusza w Biurze Odnowienia Zamku Królewskiego na Wawelu, a następnie w Biurze Proj. Miastoprojekt w Łodzi w latach 1949–65, w toku której powstał projekt i realizacja budowy (wspólnie z Ojcem Józefem Korskim) monumentalnego gmachu Teatru Wielkiego w Łodzi oraz Domu Technika, VII Domu Akademickiego i kościoła św. Teresy w Łodzi. W Krakowie zaprojektował i zrealizował m.in. budowę kościoła w Prokocimiu Nowym.

Równocześnie pracował naukowo na Politechnice Krakowskiej, gdzie w latach 1953–57

kierował Zakładem Proj. Architektury Społeczno–Usługowej. W latach 1957–70 był docentem, a w 1970 r. otrzymał tytuł profesora i objął stanowisko kierownika Zakładu Architektury użyt. Publicznej w Instytucie Projektowania Architektonicznego. W latach 1964–66 był Dziekanem Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej i członkiem Senatu tej uczelni od 1973 r.

Jednocześnie jako docent na Wydziale Rzeźby Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie prowadził wykłady w latach 1964–68. Jego najbardziej znaną realizacją rzeźbiarską jest pomnik Janusza Kusocińskiego (wspólnie z J. Potęgą), znajdujący się w Warszawie od 1979 r.

Jest laureatem licznych konkursów architektonicznych — krajowych i zagranicznych. Za swą pracę zawodową i osiągnięcia twórcze wyróżniany był i nagradzany licznymi medalami i odznaczeniami państwowymi i resortowymi, w tym Krzyżem Oficerskim i Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

W dorobku swym posiada liczne opracowania naukowe z zakresu teorii architektury. Był wybitnym pedagogiem i architektem — do ostatka czynnym członkiem Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie.

Dla numizmatyków pozostanie zawsze w pamięci jako znakomity medalier i wybitny znawca numizmatyki. W dokonaniu medalierskim Profesora znajduje się blisko 300 medalanych artystycznie bądź bitych w Mennicy Warszawskiej. Twórczością medalierską zajął się Profesor od 1965 roku, dokumentując swy-

mi medalami m.in. życie organizacyjne PTA i PTAiN. Wymieńmy chociażby niektóre z jego „numizmatycznych” medali: „Zygmunt Zakrzewski” — 1967; „80–lecie założenia Towarzystwa Numizmatycznego w Krakowie połączone z XVI Walnym Zjazdem PTA” — 1968; „Zasłużony dla Numizmatyki Polskiej” oraz „Zasłużonemu dla Numizmatyki Polskiej” — 1970; „50–lecie PTA” — 1970; „Wystawa medali polskich w Paryżu” — 1971; „10–lecie Sekcji Numizmatycznej w Łodzi” — 1971; „VII wieków Monety Pomorskiej w Szczecinie” — 1971; „Mikołaj Kopernik” — 1972; „Jan Hopliński” — 1974; „XXV–lecie Pierwszej Sekcji Numizmatycznej Śląska — Wrocław” — 1974; medale Ogólnopolskich Sesji Numizmatycznych w Nowej Soli — 1971, 75, 77; „90–lecie Towarzystwa Numizmatycznego w Krakowie połączone ze 150–leciem urodzin E. Hutten–Czapskiego” — 1980; „Bene Merenti” — PTAiN — 1980; „W 100–lecie założenia Towarzystwa Numizmatycznego w Krakowie” — 1988 i wiele innych medali, np. poświęconych J. Lelewelowi, T. Kościuszce, K. Dąbrowskiemu czy zdarzeniom bieżącego życia kulturalnego i społecznego.

Jego twórczość medalierska zyskała wyróżnienia i nagrody krajowe i zagraniczne — w Barcelonie, Arezzo czy we Florencji. Jednak największym dokonaniem — jako wkład prof. W. Korskiego w dzieje medalierstwa polskiego, jest tzw. „Seria Królewska PTAiN”, zaprojektowana w całości przez Niego i wykonana w Mennicy Warszawskiej w latach

1971–1986. Składa się ona z 44 medali poświęconych działalności i życiu królów i ksiąząt polskich, z podkreśleniem ich emisji monetarnych, skomponowana i oddana zgodnie z duchem epoki każdego władcy. Seria ta ma ogromną wartość artystyczną i poznawczą. Prof. W. Korsi — jako zapalony numizmatyk, kolekcjoner i badacz, dzięki swej niebywalej renesansowej erudycji, głębokiej wiedzy i artystycznej finezji — potrafił na tych niewielkich krążkach metalu oddać wiernie istotę zdarzeń historycznych, przybliżając i przypominając je rzeszom polskich numizmatyków i kolekcjonerów. Twórczość medalierska prof. Witolda Korskiego doczekać się winna szczegółowej i pogłębionej analizy i właściwej oceny.

Swe doświadczenia z dziedziny heraldyki, uzyskane w toku wieloletniego projektowania Serii Królewskiej, wykorzystał w genialny sposób przy tworzeniu w 1987 r. — na zaproszenie kard. Macharskiego — relikwiarza błog. Jadwigi — Królowej Polski (później świętej) na Wawelu. Relikwiarz ten — w obecności jego twórcy — poświęcił papież Jan Paweł II (na zdjęciu prof. W. Korsi przy relikwiarzu).

Wystawy medali prof. Korskiego stanowiły wydarzenia artystyczne — wystarczy chociażby wspomnieć krakowską wystawę z 1980 r. w Stow. Architektów Polskich, poświęconą głównie projektom i medalom Serii Królewskiej, entuzjastycznie przyjętą przez krytyków sztuki i prasę. Monograficzną wystawę medali Serii Królewskiej w 1992 r. przygotowało Muzeum w Grudziądzu. Liczne są katalogi i opracowania „Serii”.

Jak sam o sobie pisał Profesor (BN, 1988) — „Jestem rzeźbiarzem z wyboru, architektem z zawodu a numizmatykiem od wczesnej młodości. »Ordinatio« Witruwiusza tkwi w mej podświadomości”. A przecież Witruwiusz podkreślał, że architekt musi umieć wszystko! I takim właśnie wszechstronnym twórcą jawi się nam Profesor — medalierem, numizmatykiem, rzeźbiarzem i architektem.

Bibliografia Jego prac z zakresu numizmatyki i medalierstwa (wykaz poniżej) obejmuje ok. 40 prac — artykułów, recenzji i opracowań. Potrafił szczerze dzielić się swoją wiedzą — był przy tym ukochanym profesorem-wychowawcą dla swych studentów. Członkowie PTA, PTAiN i PTN mieli wielokrotnie możliwość słuchać Jego wykładów na tematy numi-

zmatyczne i medalierskie, i to w różnych zakątkach Polski.

Wiele swego cennego twórczego czasu poświęcał na prace organizacyjne w Towarzystwie. W latach 1961–67 był członkiem komitetu redakcyjnego WN, brał czynny udział w pracach Komisji Numizmatycznej ZG PTAiN, spełniał liczne funkcje w macierzystym Oddziale Krakowskim PTA i PTAiN.

Za swą działalność w ramach Towarzystwa wyróżniany był wszystkimi medalami i nagrodami. Na Walmym Zjeździe PTAiN w Łodzi w 1981 roku otrzymał najwyższą godność Towarzystwa — Członkostwo Honorowe PTAiN.

Do wielu zalet ducha i umysłu, jakie posiadał, dodać należy dar uczynności i bezinteresowności, o czym świadczą chociażby Jego liczne darowizny dla instytucji i muzeów. Przypomnijmy dary (1972) dla Muzeum Sztuki Medalierskiej we Wrocławiu — medali i projektów własnych oraz swego mistrza prof. Jana Hoplińskiego; czy dar „serca” — denara Mieszkowego dla Muzeum Hutten–Czapskich w Krakowie w 1988 r. z okazji 100-lecia Towarzystwa Numizmatycznego w Krakowie.

Gromadzona przez Niego kolekcja numizmatyczna była przede wszystkim warsztatem pracy naukowej Profesora — o czym świadczą liczne, opracowane na jej podstawie, artykuły numizmatyczne czy przygotowana przez Niego w 1973 r. reedycja prac Henryka Mańkowskiego *Falszywe monety polskie z 1930 r.* i Karola Beyera *O monetach polskich podrobionych...* z 1909 r. W pracach swych jawi się jako jeden z najwnikliwszych badaczy fałszerstw numizmatycznych, którego ustalenia są do dzisiaj aktualne i odkrywcze.

Ze śmiercią prof. Witolda Korskiego odeszła do historii pewna epoka badawcza w dziedzinie numizmatyki polskiej, ludzi-instytucji, tak charakterystyczna właśnie dla interdyscyplinarnej, renesansowej kultury naukowej Krakowa. Badaczy wychowanych w głębokim umiłowaniu swej narodowej historii i kultury, wiernych miastu i tradycji; ukochanych przez swych uczniów i bliskich, umiejących „tworzyć” wokół siebie swoistą „szkołę” opartą o wzajemne poszanowanie w dążeniu do zdobywania autentycznej wiedzy, kochających przeszłość — dla przyszłości.

Te przymioty życia i ducha Profesora podkreślali Jego uczniowie i przyjaciele, żegnając

Go 13 sierpnia 2003 r. na krakowskim Cmentarzu Rakowickim, gdzie spoczął w rodzinnym grobowcu Dunin-Wasowiczów.

Bibliografia prac numizmatycznych Witolda Korskiego

- *Jeszcze o fałszywym półkopku bez wieńców z r. 1564* (WN 1959, z. 1–2, s. 77)
- *Mało znany medal Stefana Batorego na zdobycie Inflant i Połocka w roku 1582* (WN 1960, z. 1, s. 84–86)
- *Nieznany portugał litewski Jana Kazimierza z roku 1650* (WN 1960, z. 1, s. 87–91)
- *Jeszcze o portugale litewskim (talarze) Jana Kazimierza z r. 1950* (WN 1960, z. 4, s. 244–245)
- *W sprawie autentyczności talara gdańskiego z roku 1567* (WN 1961, z. 1, s. 32–38)
- *Talary koronne Jana Kazimierza z mennicy krakowskiej* (WN 1961, z. 4, s. 223–229)
- *Czy nowa odmiana talara elbląskiego z roku 1671?* (WN 1962, z. 2, s. 116–121)
- *Nowe medale polskie* (WN 1962, z. 2, s. 122)
- *Falszyfikat grosza krakowskiego Kazimierza Wielkiego* (WN 1962, z. 3–4, s. 273–276)
- *Talary koronne Jana Kazimierza (dokończenie)* (WN 1963, z. 2, s. 76–79)
- *Medalion norwidowski* (WN 1963, z. 3, s. 130)
- (rec.) T. Kałkowski, *Tysiąc lat monety polskiej*, Kraków 1963 (WN 1964, z. 4, s. 186–188)
- *O kompozycji plastycznej polskich talarów bezportretowych* (WN 1964, z. 4, s. 248–250)
- *Fragment skarbu srebrnego z Wielkopolski* (WN 1966, z. 4, s. 248–250)
- *O ilustracji monet* (BN 1965, nr 5, s. 82–85)
- *Czy nowa odmiana talara z 1583 roku?* (BN 1966, nr 9, s. 148–151)
- *Medal Teatru Wielkiego w Łodzi* (BN 1967, nr 26, s. 477–479)
- *Piękny talar Stefana Batorego* (BN 1968, nr 31, s. 579–583)
- *Z rozważań nad kompozycją pola monety* (BN 1968, nr 32, s. 606–613)
- *Medal na 85-lecie urodzin prof. Jana Hoplińskiego* (BN 1974, nr 2, s. 28–31)
- *Jan Hopliński (19.IV.1887–19.I.1974)* (BN 1974, nr 4, s. 74–76)
- *Aukcja zbioru Stanisława Herstala w Los Angeles* (BN 1974, nr 5, s. 96–98)

- *Nieznany denar Władysława Łokietka?* (BN 1974, nr 9, s. 169–170)
- *Medal Serii Królewskiej — Jan Olbracht* (BN 1980, nr 2, s. 34–36)
- *Medal z Serii Królewskiej — Aleksander Jagiellończyk* (BN 1980, nr 3, s. 55–56)
- *Medal na Jubileusz Krakowskiego Towarzystwa Numizmatycznego* (BN 1980, nr 3, s. 57–58)
- *Medal z Serii Królewskiej — Kazimierz Jagiellończyk* (BN 1980, nr 7, s. 135–137)
- *Medal z Serii Królewskiej — Zygmunt I Stary* (BN 1981, nr 1, s. 12–14)
- *Medal z Serii Królewskiej — Zygmunt II August* (BN 1981, nr 2, s. 36–38)
- *Medal z Serii Królewskiej — Stefan Batory* (BN 1981, nr 3, s. 55–57)
- *Medal z Serii Królewskiej — Zygmunt III Waza* (BN 1981, nr 9, s. 170–171)
- *O medalach Jana Hoplińskiego* (Biuletyn Muzeum Sztuki Medalierskiej we Wrocławiu, 1982, nr 2, s. 14–20)
- *Ś.p. Kazimierz Zbichorski (Mowa pogrzebowa W. Korskiego)* (BN 1983, nr 10, s. 207–208)
- *Relikwiarz błogostawionej królowej Jadwigi na Wawelu* (BN 1987, nr 4–6, s. 33–38)
- *O medalach Za Zastugi dla Numizmatyki i Archeologii Polskiej* (BN 1988, nr 4–6, s. 8–10)

Lech Kokociński

Gabriela Sukiennik
1.03.1938 – 28.05.2003

W przeddzień wyjazdu na zakładową wycieczkę do Londynu, wychodząc z pracy Gabriela serdecznie pożegnała się ze wszystkimi pracownikami Gabinetu Numizmatyczno-Sfragistycznego Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu. Była radosna, uśmiechnięta i bardzo cieszyła się z czekających ją wrażeń. Wtedy nie wiedzieliśmy, że widzimy ją po raz ostatni... Wiadomość o Jej śmierci spadła na nas jak grom z jasnego nieba. To było nie do uwierzenia. Wieczorem 28 maja Gabriela zmarła nagle w Londynie w otoczeniu koleżanek i kolegów z Ossolineum, z którymi oglądała tego dnia polskie pamiątki zgromadzone w Instytucie im. Piłsudskiego i Muzeum Sikorskiego.

Gabriela Sukiennik urodziła się w marcu 1938 r. w niewielkiej miejscowości Nart Stary w powiecie Nisko. Tuż po zakończeniu II wojny światowej przeniosła się wraz z rodzicami na Dolny Śląsk. Wychowywała się w domu ojca leśnika, mającego pod swą pieczę lasy w okolicach Prochowic. Pierwsze nauki pobierała w legnickich szkołach. W 1957 r. rozpoczęła studia na lubelskim KUL-u. Trzy lata później przeniosła się na Uniwersytet Wrocławski, gdzie ukończyła Wydział Filozoficzno-Historyczny, specjalizując się w historii starożytnej.

Prawie całe Jej życie zawodowe związane było z Ossolineum. Pracowała tu od lipca 1965 r., początkowo w działach bibliecznych, a następnie w Gabinetcie Numizmatyczno-Sfragistycznym, którego kierownictwo objęła w 1987 r. Opracowywała i katalogowała ossolińskie zbiory monet starożytnych, gromadziła i studiowała fachową literaturę, a ukoronowaniem Jej wieloletniej pracy są cztery tomy katalogu monet rzymskich ze zbiorów Ossolineum (piąty, ostatni tom jest właśnie przygotowywany do druku). Była uznanym i niekwestionowanym autorytetem w tej dziedzinie, do niej też najczęściej kierowali swe kroki wrocławscy archeolodzy z prośbami o określenie i datowanie monet antycznych pochodzących z wykopalisk.

Gabriela Sukiennik zajmowała się także sfragistyką, rozpoczęła opracowywanie kolekcji tłoków pieczętnych przechowywanych w ossolińskim Gabinetcie. Pisała również problemowe rozprawy z tej dziedziny.

Interesowała się także medalierstwem. Przez wiele lat pracowała nad skatalogowaniem i powiększeniem kolekcji medali i plakiet. Prowadziła nie tylko zakupy nowych eksponatów, wiele z nich zostało podarowanych do zbiorów Ossolineum przez twórców i jednocześnie Jej bliskich przyjaciół — medalierów i plastyków. Z wieloma wrocławskimi i nie tylko wrocławskimi artystami łączyła Gabrielę więzy bliskiej i serdecznej przyjaźni. To właśnie dzięki Jej pracy, Jej poświęceniu, a także właśnie dzięki Jej osobowości i przyjaźniom, Gabinet Numizmatyczno-Sfragistyczny ZNiO stał się jedną z zasobniejszych i sprawniej funkcjonujących tego typu placówek w Polsce. W ostatnich latach, gdy zbiory przeniesione zostały do wyremontowanych pomieszczeń w gmachu Ossolineum, Gabriela troszczyła się o urządzenie i zorganizowanie pracy w nowym miejscu. Potrafiła stworzyć dobrany zespół pracowników, a atmosfera pracy w Gabinetcie daleka była od urzędowej sztywności. Od czerwca 2002 r. pełniła także funkcję kierownika Muzeum XX Lubomirskich ZNiO.

Wychowana w atmosferze wielkiego szacunku dla wszystkiego co polskie, rozmiłowana w naszej historii, żywo interesowała się także najnowszymi wydarzeniami w kraju. Od początku istnienia „Solidarności” w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich działała w niej aktywnie, pełniąc m.in. funkcję skarbnika Komisji Zakładowej, często organizowała pomoc dla najuboższych. Współpracowała także z Duszpasterstwem Środowisk Twórczych.

Była człowiekiem o niezwyklej osobowości. Potwierdzą to chyba wszyscy, którzy Ją znali, kochali i cenili. Roztaczała wokół siebie aurę ciepła i łagodności. Była osobą skromną i zawsze wszystkim życzliwą. Stąd też miała wielu serdecznych przyjaciół, którzy zawsze wiedzieli, że na Gabrielę można liczyć w każdej sytuacji. Kłopotanie się o sprawy innych, zwłaszcza uboższych i pokrzywdzonych, było dla Niej czymś oczywistym.

11 czerwca br. żegnaliśmy wszyscy Gabrielę na Cmentarzu Grabiszyńskim we Wrocławiu:

Jej Rodzina, koleżanki i koledzy z Ossolineum, przyjaciele, koledzy — numizmatycy. Wraz z Jej odejściem wszyscy straciliśmy nie tylko wspianą z pewnością numizmatyki antycznej, straciliśmy osobę niezwykle prawą, serdeczną i wrażliwą — kogoś bardzo bliskiego.

Spis publikacji Gabrieli Sukiennik*

- *Monety z cesarskiej mennicy w Aleksandrii w zbiorach Biblioteki Ossolineum*, Ze skarbca kultury, z. 24, 1973, s. 221–232.
- *Katalog tłoków pieczętnych z XV do XX w. w zbiorach Biblioteki Ossolineum*, Ze skarbca kultury, z. 31, 1979, s. 179–193.
- *Catalogue of ancient coins in the Ossoliński National Institute Library. P. 1. Coins of the Roman Republic (Katalog starożytnych monet w zbiorach Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Cz. 1. Monety Republiki Rzymskiej)*, Wrocław 1985.
- *Jakie szanse ma sfragistyka w polskich zbiorach muzealnych?*, Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi — Seria Numizmatyczna i Konserwatorska, Nr 7, 1987, s. 185–191.
- *Katalog tłoków pieczętnych w zbiorach Biblioteki Ossolineum: nabytki z lat 1978–1984*, Ze skarbca kultury, z. 44, 1987, s. 249–256.
- *Catalogue of ancient coins in the Ossoliński National Institute Library. P. 2. Coins of the Roman Empire: Augustus — Domitianus (Katalog starożytnych monet w zbiorach Biblioteki Zakładu Narodowego im.*

Ossolińskich. Cz. 2. Monety Cesarstwa Rzymskiego: August — Domicjan), Wrocław 1989.

- *Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Biblioteka Polskiej Akademii Nauk we Wrocławiu. Dział Numizmatyczno-Sfragistyczny* [nabytki numizmatyczne w 1987 r.], Sprawozdania Numizmatyczne, 1987, s. 35.
- *Catalogue of ancient coins in the Ossoliński National Institute Library. P. 3. Coins of the Roman Empire: Nerva — Hadrian (Katalog starożytnych monet w zbiorach Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Cz. 3. Monety Cesarstwa Rzymskiego: Nerva — Hadrian)*, Wrocław 1991.
- *Medal jubileuszowy Ossolineum*, Czasopismo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, z. 2, 1993, s. 129–130.
- *Trzecia suita medalowa władców Polski w zbiorach Ossolineum*, Czasopismo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, z. 3, 1993, s. 159–163.
- *Catalogue of ancient coins in the Ossoliński National Institute. P. 4. The reign of Antoninus Pius (Katalog starożytnych monet w zbiorach Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Cz. 4. Panowanie Antoninusa Piusa)*, Wrocław 1991.
- *Zbiór monet, medali i odznaczeń Gabinetu Numizmatyczno-Sfragistycznego Biblioteki ZNiO*, komunikat, Sprawozdania WTN. Seria A, R. 50 [1995], s. 22.
- *Bibliografia prac Józefa Adama Kosińskiego*, Czasopismo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, z. 10, 1999, s. 9–14.

Publikacja w druku:

- *Catalogue of ancient coins in the Ossoliński National Institute. Part V. The reign of Marcus Aurelius and Commodus*, Wrocław 2003.

Łukasz Koniarek

* Pominęto liczne hasła i noty w katalogach wystaw i informatorach.